

Η ελληνική από τη σκοπιά της αντιπαραβολικής γλωσσολογίας: Εισαγωγή

Γιαννούλα Γιαννουλοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το παρόν αφιέρωμα του περιοδικού *Γλωσσολογία/Glossologia* έχει ως θέμα του την ελληνική από τη σκοπιά της αντιπαραβολικής γλωσσολογίας. Περιλαμβάνει επιλεγμένα άρθρα από τις 85 ανακοινώσεις που παρουσιάστηκαν στο 8ο Διεθνές Συνέδριο Αντιπαραβολικής Γλωσσολογίας, που διεξήχθη στο Πανεπιστήμιο Αθηνών τον Μάιο του 2017.¹ Στα άρθρα αυτά η ελληνική αποτελεί το ένα μέλος του ζεύγους γλωσσών ή του αστερισμού γλωσσών που αντιπαραβάλλονται. Τα εξεταζόμενα επίπεδα ανάλυσης είναι η σύνταξη και η σημασιολογία, αλλά και οι ειδικεύσεις της μεταφρασεολογίας και της διδακτικής της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Συγκεκριμένα, οι Kotzoglou, Prokou & Saklica-Rigatos εξετάζουν τη γραμματική κατηγορία των ρηματικών επιρρημάτων (converbs) στην τουρκική και την ελληνική στο πλαίσιο της γενετικής θεωρίας. Η αντιπαραβολική εξέταση εκκινεί από την περιγραφή των ομοιοτήτων και των διαφορών που εμφανίζουν τα ρηματικά επιρρήματα στις δύο γλώσσες και στοχεύει στην ερμηνεία των ρηματικών επιρρημάτων ως «μεικτών προβολών που εμπλέκουν τόσο ρηματικά, όσο και ονοματικά λειτουργικά στρώματα».

Οι Fykias, Karantzola & Sampanis διερευνούν περιπτώσεις συνδυασμών συμπληρωματικών (ή συναφών) δεικτών με μια συμπληρωματική πρόταση σε δεδομένα της ελληνιστικής κοινής, της σύγχρονης αλβανικής και της πρώιμης νέας ελληνικής του 16ου αιώνα, λαμβάνοντας υπόψη και δεδομένα διαλέκτων της γερμανικής. Η αντιπαραβολική εξέταση των δεδομένων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η συνύπαρξη συμπληρωματικών (ή συναφών) δεικτών με συμπληρωματική πρόταση είναι χαρακτηριστικό ασταθών σταδίων (ή σταδίων μετάβασης) στην ιστορία των γλωσσών, ενώ οι προτυποποιημένες γλωσσικές ποικιλίες συνήθως δεν επιτρέπουν τέτοιους συνδυασμούς.

Η Kazala μελετά σε γλωσσικά δεδομένα ελληνικών μεταφράσεων από τη γαλλική την έκφραση της άρνησης. Συγκεκριμένα, ερευνά το γαλλικό επίρρημα *peu*, το οποίο αποδίδεται από τους μεταφραστές με συντακτική άρνηση στην ελληνική. Η αντιπαραβολική εξέταση αφορά σημασιολογικά και συντακτικά φαινόμενα, όπως αυτά εμφανίζονται στα δεδομένα της διαγλωσσικής μετάφρασης.

Επίσης από τις μεταφράσεις εκκινεί και η επόμενη μελέτη των Βασιλάκη και Δελβερούδη, οι οποίες μελετούν τους δείκτες *encore* και *même* της γαλλικής όπως αποδίδονται στις ελληνικές μεταφράσεις του έργου του Καμύ «Ο ξένος». Ο κύριος στόχος, ωστόσο, της εργασίας τους είναι σημασιολογικός, και πιο συγκεκριμένα η ερμηνεία της πολυσημίας των δεικτών μέσω του εντοπισμού ενός αφηρημένου σχήματος που να συμπλέκει τις διαφορετικές σημασίες των δεικτών *encore* και *même*, διαγιγνώσκοντας τη συνοχή τους μέσα από την ποικιλότητα.

Στην επόμενη μελέτη η Μάρκου αποπειράται να μελετήσει αντιπαραθετικά την ελληνική και τη βουλγαρική φρασεολογία. Η αντιπαραθετική μελέτη των φρασεολογισμών πραγματοποιείται στο εννοιολογικό πεδίο της «φτώχειας» υπό το πρίσμα της γνωσιακής πολιτισμικής προσέγγισης. Η συγκεκριμένη έρευνα εντάσσεται

¹ Το 8ο Διεθνές Συνέδριο Αντιπαραβολικής Γλωσσολογίας (International Contrastive Linguistics Conference 8) διοργανώθηκε το Μάιο του 2017 με πρωτοβουλία του Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας και σε συνεργασία με τα Τμήματα Αγγλικής, Γαλλικής, Γερμανικής, Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, καθώς και με το Τμήμα Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ.

σε ένα σχετικά πρόσφατο πεδίο γλωσσολογικής έρευνας και ως εκ τούτου υποχρεωτικά επιμένει και σε μεθοδολογικά ζητήματα.

Στο τελευταίο άρθρο του αφιερώματος, οι Andria & Hijazo-Gascón εξετάζουν τα δεικτικά ρήματα κίνησης *πάω* και *έρχομαι* στην ελληνική αντιπαραβολικά με τα αντίστοιχά τους στην ισπανική και την καταλανική. Η εξέταση, εκτός της παρουσίασης των διαφορών χρήσης, κυρίως στοχεύει στη μελέτη της χρήσης των ρημάτων αυτών κατά την κατάκτηση της ελληνικής ως Γ2 από μαθητές με Γ1 την ισπανική ή/και την καταλανική. Ανήκει, επομένως, στην αντιπαραβολική γλωσσολογία με διδακτική προοπτική.

Η διδακτική στόχευση και συγκεκριμένα η διδασκαλία των ξένων γλωσσών υπήρξε η αφετηρία της αντιπαραβολικής ή αντιπαραθετικής γλωσσολογίας, που ονομάστηκε έτσι προκειμένου να διακριθεί από την ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία. Με αυτή την έννοια η αντιπαραβολική γλωσσολογία είναι ένας οριακός κλάδος της επιστήμης μας. Βρίσκεται στα όρια ανάμεσα στη θεωρητική και την εφαρμοσμένη γλωσσολογία, αφού η αφετηρία της υπήρξε η διδασκαλία των ξένων γλωσσών (πρβλ. James 1980), αλλά στη διάρκεια του χρόνου έχει αποκτήσει σαφές και διακριτό θεωρητικό στάτους και μεθοδολογία (πρβλ. Fisiak 1981). Συναντά, επίσης, με έναν περίεργο τρόπο τις απαρχές της επιστήμης της γλωσσολογίας, η οποία ξεκίνησε ως ιστορική-συγκριτική γλωσσολογία (πρβλ. Makaev 1969) και στη συνέχεια στηρίχτηκε στη διάκριση –και πολλές φορές στη διχοτομία– διαχρονίας και συγχρονίας.

Οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις των γλωσσολογικών ειδικεύσεων που ασχολούνται με τη σύγκριση των γλωσσών γίνονται ορατές στην σχετική ορολογία των ευρωπαϊκών γλωσσών. Για παράδειγμα, στην αγγλική υπάρχουν οι όροι *historical comparative linguistics* για την ιστορική-συγκριτική γλωσσολογία και *contrastive linguistics* για την αντιπαραθετική ή αντιπαραβολική γλωσσολογία, ενώ στη γερμανική υπάρχει ο όρος *kontrastive Grammatik*, που αφορά την αντιπαραθετική ή αντιπαραβολική γλωσσολογία, δίπλα στον όρο *historisch-komparative Grammatik* που αφορά την ιστορική-συγκριτική γλωσσολογία. Στη γαλλική οι αντίστοιχοι όροι είναι *linguistique historique et comparative* (αλλά και *linguistique comparée, grammaire comparée* ή *philologie comparée*) και *linguistique contrastive*, ενώ στην ιταλική είναι *linguistica storico-comparativa* και *linguistica contrastiva*.

Η αντιπαραθετική ή αντιπαραβολική γλωσσολογία εξετάζει συγκριτικά τα γλωσσικά συστήματα δίνοντας έμφαση στη συγχρονική μορφή, ενώ η ιστορικο-συγκριτική γλωσσολογία αποτελεί συγκεκριμένο κλάδο της διαχρονικής μελέτης των γλωσσών που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τον 19ο αιώνα από τους Νεογραμματικούς. Κοινό, ωστόσο, πεδίο έρευνας τόσο της ιστορικής-συγκριτικής γλωσσολογίας, όσο και της αντιπαραθετικής ή αντιπαραβολικής είναι η σύγκριση γλωσσών. Όπως διατυπώνεται από τον König (2012: 5), «πολλά παραδείγματα μπορούν να δοθούν για τη μερική αλληλεπικάλυψη των στόχων και των ευρημάτων μεταξύ της ιστορικής-συγκριτικής και της αντιπαραθετικής ή αντιπαραβολικής γλωσσολογίας». Αναπόφευκτο, επίσης, είναι σε οποιαδήποτε σύγκριση μεταξύ γλωσσών να παρεισφρέουν στοιχεία τυπολογίας, δηλαδή στοιχεία ευρύτερων δομικών χαρακτηριστικών με βάση τα οποία ομαδοποιούνται οι γλώσσες.

Οι διαφορές μεταξύ τυπολογικών μελετών και αντιπαραθετικής ή αντιπαραβολικής εξέτασης παρουσιάζονται από τους Gast & König (2008: 213) ως εξής:

«Ενώ οι τυπολογικές μελέτες συνήθως συγκρίνουν έναν μεγάλο αριθμό γλωσσών όσον αφορά μια μεμονωμένη μεταβλητή ιδιότητα (π.χ. σειρά όρων, έκφραση της κτήσης, χρόνος, τροπικότητα κ.λπ.), η αντιπαραθετική/αντιπαραβολική γλωσσολογία ασχολείται με λίγες γλώσσες (συνήθως μόνο δύο), αλλά μελετά

μεγάλο αριθμό παραμέτρων. Οι στόχοι κάθε ειδίκευσης είναι, κατά συνέπεια, διαφορετικοί: ενώ ο τελικός στόχος της γλωσσολογικής τυπολογίας είναι να καθορίσει τα σταθερά χαρακτηριστικά της γλώσσας ως συστήματος επικοινωνίας, η αντιπαραθετική/αντιπαραβολική γλωσσολογία ενδιαφέρεται για τις πιο επεξεργασμένες πλευρές της διαγλωσσικής σύγκρισης και επίσης εξετάζει τις εξαρτήσεις μεταξύ των υποσυστημάτων της γραμματικής (π.χ. μορφολογία, σύνταξη)».

Η αντιπαραβολική γλωσσολογία ως οριακή περίπτωση μπορεί να είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική για όλα τα ερωτήματα που απασχολούν τη σύγχρονη θεωρία της γλώσσας. Κυρίως, εκείνα τα ερωτήματα που μπορούν να περιγραφούν ως αποτέλεσμα της διαλεκτικής έντασης ανάμεσα στο γενικό και το ειδικό. Ακόμη κι όταν συγκρίνουμε ένα ζευγάρι γλωσσών σε ένα μόνο επίπεδο ανάλυσης ή σε κάποιο φαινόμενο, εκ των πραγμάτων εμπλεκόμαστε με ερωτήματα τυπολογίας, καθολικών γλωσσικών χαρακτηριστικών, με ερωτήματα που αφορούν τη σχέση γλωσσικού συστήματος και γλωσσικής χρήσης.

Αυτό άλλωστε είναι το γοητευτικό χαρακτηριστικό της ενασχόλησης με τις γλώσσες και τη γλώσσα: η αναζήτηση της διαλεκτικής έντασης ανάμεσα αφενός στο διαγλωσσικά καθολικό και αφετέρου στο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάθε γλώσσας. Και γι' αυτό κάθε γλωσσολογική έρευνα ή γλωσσολογική θεωρία προϋποθέτει τη σύγκριση γλωσσών. Η ρητή παραδοχή αυτής της προϋπόθεσης και η εκπεφρασμένη μεθοδολογία με την οποία γίνεται η σύγκριση είναι το θεωρητικό ζητούμενο. Ελπίζω ότι το συγκεκριμένο αφιέρωμα του περιοδικού *Γλωσσολογία/Glossologia*, ως μέρος της συζήτησης του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Αντιπαραβολικής Γλωσσολογίας, όχι μόνο θα συμβάλει σε αυτή τη θεωρητική συζήτηση, αλλά θα αποτελέσει το έναυσμα για περισσότερες έρευνες στην ελληνική από τη σκοπιά της αντιπαραβολικής γλωσσολογίας.

Βιβλιογραφία

- Fisiak J. (ed.) 1981. *Theoretical Issues in Contrastive Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gast, V. & König, E. 2008. Introduction. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik (ZAA)* 56 (3), 213-214.
- James, C. 1980. *Contrastive Analysis*. London: Longman [ελληνική μετάφραση: Α.Αποστόλου-Πανάρα & Β. Ζούκα, 2009. *Αντιπαραβολική Ανάλυση*. Αθήνα: Γρηγόρη].
- König, E. 2012. Contrastive linguistics and language comparison. *Languages in Contrast* 12 (1), 3-26.
- Makaev, È. A. 1969. Les rapports entre grammaire comparée, grammaire contrastive et grammaire typologique. *Langages* 15 [*La linguistique en URSS*], 32-42.